

**ГРАФИ ТИШКЕВИЧИ:
КОРОТКИЙ ОГЛЯД ІСТОРІОГРАФІЇ**
**THE TYSHKEVYCH COUNTS:
A BRIEF REVIEW OF HISTORIOGRAPHY**

Барвінок О. В.,

кандидат історичних наук, доцент кафедри
всесвітньої історії та методик навчання, УДПУ
імені Павла Тичини (Умань, Україна), e-mail:
o.v.barvinok@ukr.net

Кривошея І. І.,

кандидат історичних наук, професор кафедри
всесвітньої історії та методик навчання, УДПУ
імені Павла Тичини (Умань, Україна), e-mail:
igorkryvosheia@gmail.com

Barvinok O. V.,

*candidate of historical sciences, associate professor
of the Department of World History and Methods of
Teaching the Humanities Pavlo Tychyna Uman State
Pedagogical University (Uman, Ukraine), e-mail:
o.v.barvinok@ukr.net*

Kryvosheia I. I.,

*candidate of historical sciences, professor of
the Department of World History and Methods of
Teaching the Humanities Pavlo Tychyna Uman State
Pedagogical University (Uman, Ukraine), e-mail:
igorkryvosheia@gmail.com*

*Враховуючи науково-теоретичну актуальність досліджень
специфічних функцій родин в історії, здійснено короткий огляд
вітчизняної та польської історіографії історії роду графів Тишкевичів.
В ході аналізу частини праць, які так чи інакше дотичні до даної теми,
з'ясовано рівень і повноту попередніх досліджень стосовно основних
генеалогічних фактів, етапів політичної кар'єри окремих членів роду,
шляхи формування земельних комплексів тощо. Визначено напрямки і
можливості подальших наукових пошукув у руслі даної теми.*

Ключові слова: історіографія, генеалогія, рід, магнати, шляхта,
кар'єра, графи Тишкевичі, Правобережна Україна.

*Taking into account the scientific and theoretical relevance of the research
of specific functions of families in history, a brief review of the national and
Polish historiography of the history of the Tyshkevych graphs family had been
made. During the analysis of the works' part that are somehow related to this
topic, the level and completeness of previous studies concerning the basic
genealogical facts, stages of the political career of individual members of the
family, the ways of land complexes forming, etc., had been determined. The
directions and possibilities of further scientific researches in the context of
this topic had been defined.*

Keywords: historiography, genealogy, count, magnates, gentry, career,
Tyshkevych counts, Right-bank Ukraine.

Серед галузей історичної науки історія родини є досить актуальною і перебуває у періоді інтенсивного розвитку. Описуючи родину та її специфічні функції у суспільстві, можливо прослідкувати вплив політики держави на фамілію, пов'язавши таку історію з історією у її традиційному розумінні [35]. Пріоритетним напрямком історичних студій у сучасній вітчизняній та й зарубіжній науці є і генеалогічні дослідження. Поглиблене вивчення особистісно-індивідуальних якостей конкретної особи або групи осіб, пов'язаних між собою родовими або професійними зв'язками, персоніфікація минулого є також актуальним завданням сучасних досліджень.

Польсько-українська шляхта взагалі та представники магнатерії зокрема відігравали помітну роль у політичному та соціально-економічному житті України і не тільки. Магнати зосереджували у своїх руках величезні земельні ресурси, утримували більшість прибуткових староств та економій, посідали усі важливі загальнодержавні та більшість місцевих урядів, маючи змогу таким чином диктувати свою волю прямо чи опосередковано. Провінційне шляхетство знаходилося у центрі соціального, економічного і культурного життя регіонів Російської імперії та відіграло важливу роль у проведенні політики уряду на місцях.

У вивченні литовсько-польсько-української шляхти в контексті історії Східної Європи нині прослідковується жвавий інтерес багатьох істориків та краєзнавців. Для нашого дослідження вибір графів Тишкевичів зумовлений тим, що він є одним із небагатьох давніх родів русько-литовської шляхти, які не лише змогли втримати свої суспільні позиції, але й з часом перетворились на потужних магнатів. До того ж представники роду Тишкевичів займали важливі посади у центральній та місцевій адміністраціях, війську, відіграючи важливу роль в історії України та Польщі, часто безпосередньо впливаючи на хід важливих подій. Вхідження Тишкевичів до середовища магнатерії потягнуло за собою формування клієнтели – залежної від волі магната дрібної шляхти та представників інших верств, які виконували певні доручення та роботи. Тому проведення таких досліджень має важливе значення загалом для вивчення соціально-економічної історії України та Польщі XVIII – XIX ст. та краєзнавчих і генеалогічних пошукув зокрема. Оскільки попри все, історія роду Тишкевичів не була ґрунтовно опрацьована як в українській, так і в польській історіографії, метою статті стало здійснення короткого огляду історіографії з даної теми.

У другій половині XIX ст. з'являються деякі геральдично-генеалогічні дослідження відомих істориків: В. Антоновича, М. Максимовича, Г. Милорадовича, О. Лазаревського [1; 2; 3; 4]. На початку XX ст. В. Модзалевський та Б. Лукомський уклали і видали «Малоросійський гербівник» та «Малоросійський родословник» [5; 6]. Однак ці видання стосувалися українських шляхетських та козацьких старшинських родів Лівобережної України, а Правобережжя залишалося поза увагою. Тому, розпочинаючи наше дослідження ми, безумовно, спершу звернулися до декількох видань довідкового типу. На сторінках «Polskiego słownika biograficznego» окремі статті загального характеру присвячені відомим шляхетським родам, в тому числі і роду Тишкевичів [38]. Цей рід володів численними маєтками, тому деякі відомості про їх культурний слід знаходимо у відомого польського історика Автаназі Р., який досліджував палацово-паркові ансамблі на давніх кресах Речі Посполитої, подаючи в одинадцяти томах детальний опис пам'яток, відомості про власників тощо [29]. Такі статистично-довідкові видання, як «Пам'ятні

книги» губерній, Адрес–календарі містять важливу інформацію про посади членів даного роду та їх участь у громадсько–політичному та освітньо–культурному житті регіонів, де вони мешкали у певний період.

Литовсько–руська родина Тишкевичів гербу Леліва відома з XV ст. Її представники засідали у литовському сеймі, у XVI – XVIII ст. були духовними особами та адміністративними посадовцями у Великому Князівстві Литовському і Речі Посполитій. Зокрема, обіймали різні уряди на українських землях [23]. Так, дослідження Михайловського В. цікаве для нас, перш за все, історичним тлом, на якому власне відбувалося становлення родини Тишкевичів, а саме є згадки про їх пращурів другої лінії – Калениковичів. Михайловський В., досліджуючи еволюцію привілейованої верстви на Поділлі, представив історію зокрема подільської шляхти від середини XIV – до 70–х рр. XVI ст., яка внаслідок специфіки проживання на Кордоні набула своєрідних ознак і стала, за визначенням самого автора, еластичною спільнотою, чим відрізнялася з–поміж інших шляхетських корпорацій того часу [18].

Історик Яковенко Н. у монографії, що стала своєрідним інтелектуальним бестселером, переглянула у фактографічному і термінологічному аспектах історію української шляхти Волині й Центральної України з кінця XIV до середини XVII ст. Привілейований стан – єдиний «шляхетський народ», у переконанні дослідниці, сформувався із груп військовослужбового населення та князівської верхівки упродовж двох століть на теренах України у складі Великого князівства Литовського та Корони Польської. Головну увагу автор приділила витокам та соціальній структурі української знаті, її персональному і чисельному складу, правовому та майновому статусу елітарних груп. Серед них рід Тишкевичів, який бере початок від потужного київського роду Калениковичів, а з кінця XV ст. відгалужується окремою гілкою гербу «Леліва» [28].

Кульмінаційні процеси в історії ранньомодерної України у контексті європейської цивілізаційної моделі висвітлив історик Брехуєнко В. Одним із ключових питань у цьому контексті є становлення української еліти в середині XVII – XVIII ст., яку розколювало релігійне протистояння. Ключовим мірилом ідентичності на той час був перехід «<...> від руського світу <...> на рейки польської тотожності <...>» [11, с. 46]. Зокрема серед фамілій згадано і покатоличену панську родину Тишкевичів (а також Заславських, Корецьких, Вишневецьких та ін. роди спольщених русинів), «<...> на яких почали дивитися як на «поляків», хоча й пам'ятали про їхнє руське коріння» [11, с. 51].

В «Енциклопедії історії України» історик Мицик В. подає коротку біографічну довідку роду Тишкевичів [16; 17]. Графський рід був добре відомим на Поділлі, історичний опис якого подав Батюшков П., зокрема згадуючи одного з Тишкевичів як брацлавського воєводу [7]. Про їхні маєтки у регіоні дізнаємося із зібраних

Гульдманом В. відомостей [19]. Дослідниця Колесник В. повела титанічну десятилітню роботу, результатом якої стало фундаментальне видання «Відомі поляки в історії Вінниччини». На сторінках книги є цінні біографічні відомості про членів давнього графського роду [14].

У XIX – на поч. XX ст. Тишкевичі були пов'язані родовими шлюбами із Потоцькими та Браницькими. Дослідник Чернецький Є. на прикладі аристократичного роду Браницьких на основі багатого матеріалу проілюстрував українсько–польське Середньовіччя, шляхетську Річ Посполиту, аристократичну Європу [24; 24].

Панорамою польського життя у XIX ст. стала книга Василевського С. Автор описав політичну ситуацію, філософські ідеї, культурні пріоритети, моду, побут, цивілізаційний прогрес, спираючись на свідчення очевидців, спогади, пресу та літературу [12].

У виданні Потоцького В. і Семененка В. на основі широкого історіографічного матеріалу та джерел висвітлено формування стану шляхти та їх ментальності у досить суперечливому світі Речі Посполитої, а саме: релігійність, привілеї, військові традиції, побут, культура та спосіб життя найбільшого рицарського ордену усіх часів за визначенням самих авторів дослідження [20].

Імперський період є окремою важливою віхою в історії привілейованого шляхетського стану. Після інкорпорації Правобережжя кількості тисячний прошарок шляхти мав увійти до складу російського дворянства. У першій половині XIX ст. дрібна шляхта Волині, Київщини та Поділля переживала процеси легітимації, декласації, інкорпорації до соціальної структури Російської імперії. Історики Лисенко С. і Чернецький Є., спираючись на величезний комплекс джерел, проаналізували діловодство Центральної ревізійної комісії та уклали Список легітимованої шляхти Волинської, Київської, Подільської губерній. Видання допоможе нашим генеалогічним та біографічним студіям стосовно представників роду Тишкевичів у контексті соціальної історії Правобережжя в імперську добу [15].

Низка праць історика Шандри В. присвячена проблемам інтеграції до Росії історичних регіонів України зі своїми геополітичними, етносоціальними та господарськими відмінностями. Шандра В. розглянула шляхи усунення локальних особливостей у законодавстві, управлінні, соціальних структурах, формах землеволодіння, а також темпи модернізації, внаслідок якої відбулися асиміляція та акультурація місцевого населення [26; 27]. Зокрема, численні шляхетські роди через станові/корпоративні установи, дворянські депутатські зібрання, увійшли до орбіти імперського впливу. Так, граф Г. Ю. Тишкевич був київським губернським предводителем дворянства [27, с. 190], графи Г. і С. Тишкевичі у 1857 р. були затверджені попечителями Першої та Другої київських гімназій [27, с. 289]. Граф Г. Тишкевич працював у канцелярії київського генерал–губернатора Д. Г. Бібікова [27, с. 339].

Відомий західний історик Д. Бовуа пов'язав свої наукові інтереси з Україною, видавши цикл незаангажованих праць, які сам назвав «малою українською трилогією». Екскурс у часи становлення «шляхетської демократії» XVI ст., періоди 1793 – 1830 pp., 1831 – 1863 pp., 1863 – 1914 pp. логічно висвітлюють непослідовну політику царату на інкорпорованих землях, русифікацію шляхти Правобережжя під гаслами «захисту» селянських інтересів, тобто усю складність трикутника польсько–російсько–українських взаємин на Правобережній Україні XIX ст. [8; 9; 10]. Автор порівнює тривалість мандату маршалка Подільської губернії графа К. Пшездецького (1820 – 1850 pp.) і його київського колеги графа Г. Тишкевича (1826 – 1854 pp.), які обидва не мали більшої свободи дій, аніж їхні російські колеги й сусіди [9, с. 205]. Останнього Д. Бовуа неодноразово згадує як лояльного до росіян посадовця (за це його нещадно критикував Т. Бобровський [30; 31]), хоча він намагався лобювати інтереси київської шляхти стосовно новопридбаних землеволодінь, довіри до зібрань тощо [9, с. 156, 213]. Натомість у графа В. Тишкевича за участь у повстанні 1831 р. було конфісковано маєток у Подільській губернії – 1 фільварок із 25 кріпаками [9, с. 323]. Історик не оминув увагою і представниць роду Тишкевичів, зокрема гр. М. Тишкевич, яка володіла 3/6 міста Бердичева і шинками у ньому, з яких отримувала 330 тис. крб. доходу [8, с. 225, 244].

Серед діячів російського і польського визвольного руху у царській армії 1856 – 1865 р. російський дослідник Дьяков В. вказує на вихідця із дворян Київської губернії, активного учасника повстання 1863 – 1864 pp. графа М. Тишкевича [13, с. 173].

У польській історіографії є ряд праць, що пов'язані із генеалогічними, геральдичними, біографічними відомостями відомих аристократично–шляхетських родів [32; 33; 39]. Найдавнішою з таких є праця Несецького К., видана 1743 р. у Львові. Він виводить рід Тишкевичів від віленського воєводи і прослідковує становлення родового гербу Леліва до кінця XVII ст. [37, с. 419–427].

Дослідниця Зелінська Т. на основі значного джерельного масиву висвітлила у своїй праці історію окремих аристократичних родів, серед яких і Тишкевичі гербу Леліва лінії Тишкевичів–Скумінів та Василя Тишкевича, які проживали на території колишніх володінь Речі Посполитої [40].

Польський історик Епштейн Т. займається дослідженнями польської шляхти XIX ст. У виданій 2008 р. праці автор показав масштаби польської власності на Правобережній Україні, проаналізував загальні зміни у земельних відносинах на основі рукописного списку маєтків у власності поляків у другій половині XIX ст. Епштейн Т. актуалізував перелік осіб польського походження, охоплених контрибуцією, впровадженою російською адміністрацією після польського повстання 1863 – 1864 pp. У цих описах можна знайти основну

інформацію про прізвища, імена власників цінностей, родові звання, назву маєтку, його площу тощо. Власники із роду Тишкевичів у Київській, Подільській, Волинській губерніях згадуються зокрема у Списку понад тридцять разів, що доводить їхнє досить багате майнове становище, а отже і суспільне [34].

У ще одній не менш важливій праці Епштейн Т. переконливо доводить, що до 1917 р. польські землевласники, утримуючи близько 50% володінь у Київській, Подільській та Волинській губерніях, брали активну участь у сільськогосподарській промисловості, а також інвестували різні ділянки економічного, суспільного, культурного життя та мистецтва [35]. Цікаві відомості знаходимо і про Тишкевичів: мали багаті бібліотеки, в яких важливу позицію займала генеалогічно–геральдична література; колекціонували автографи відомих польських діячів, займалися історичними дослідженнями, біографістикою, генеалогією та геральдикою, археологією, літературою, музикою, малярством, різьбою, фотографією, колекціонуванням книг, творів мистецтва тощо. Серед Тишкевичів були відомі меценати графи Бенедикт і Міхал. Так, дослідник В. Свербигуз теж зазначив, що Тишкевичі були меценатами преси, науки і культури [21; 22].

Зуважимо, що цей побіжний огляд історіографії магнатської родини Тишкевичів, що не претендує на комплексне та глибинне дослідження цієї наукової проблеми, а ґрунтовне вивчення минулого цього знаного роду у контексті історії України та Польщі зокрема та Східної Європи ще попереду.

Список використаних джерел

1. 'Архив Юго–Западной России, издаваемый Комиссией для разбора древних актов, состоящей при Киевском, Подольском и Волыном генерал–губернаторе', 1859–1914, К., Ч.1–8.
2. Максимович, М.А., 1876. 'Собрание сочинений М. А. Максимовича', К.: *Тип. М. П. Фрица*, Т.1.: Отдел исторический, VIII, 847 с.
3. 'Списки губернских предводителей дворянств Российской империи 1785 – 1895', 1895, Сост. гр. Милорадовичем, Чернигов.
4. 'Старинные польско–русские календари', 1900, А. М. Лазаревском, Киев: *Типография Т. Г. Мейндер*, 22 с.
5. 'Малоросійський гербовник (репринт)', 1993, В. Лукомський, В. Модзалевський, К., 300 с.
6. 'Малоросійський родословник', 1908–1914, *Модзалевський В. Л.*, К.
7. Батюшков, ПН., 1891. 'Подолія: историческое описание', СПб.
8. Бовуа, Д. 1998. 'Битва за землю в Україні 1863 – 1914 pp.: Поляки в соціо–етнічних конфліктах', К.: *Критика*, 336 с.
9. Бовуа, Д. 2007. 'Російська влада та польська шляхта в Україні. 1793 – 1830 pp.', Львів: *Кальварія*, 296 с.
10. Бовуа, Д. 1996. 'Шляхтич, кріпак і ревізор. Польська шляхта між царизмом та українськими масами (1831 – 1863)', К.: *Intel*, 416 с.
11. Брехуноко, В., 2014. 'Східна брама Європи. Козацька Україна в середині XVII – XVIII ст.', К.: *Темпора*, 504 с.
12. Василевський, С., 2015. 'Життя польське у XIX столітті', К.: *Темпора*, 520 с.
13. Дьяков, В.А., 1967. 'Деятели русского и польского освободительного движения в царской армии 1856 – 1865 гг.: Библиографический словарь', М.: *Наука*, 256 с.

14. Колесник, В., 2007. 'Відомі поляки в історії Вінниччини: біографічний словник', Вінниця: *ВМГО «Розвиток»*, 1008 с., іл.

15. Лисенко, С., Чернецький, Є. 2007. 'Правобережна шляхта (кінець XVIII – перша половина XIX ст.)', Біла Церква: Вид. О. В. Пшонківський, 448 с.

16. Мицик, ЮА. 'ТИШКЕВИЧИ'. [online] Доступно: http://www.history.org.ua/?termin=Tyshkevychi_rid (останній перегляд: 30.09.2018)

17. Мицик, ЮА., 2013. 'Тишкевичі', *Енциклопедія історії України: у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін.; Інститут історії України НАН України*, К.: *Наук. думка*, Т.10: Т–Я. – с.92, ISBN 978–966–00–1359–9.

18. Михайловський, В., 2012. 'Еластична спільнота. Подільська шляхта в другій половині XIV – 70-х роках XVI ст.', К.: *Темпора*, 448 с., іл.

19. Гульдман, ВК., сост., 1898. 'Поместное землевладение в Подольской губернии', Каменец–Подольский.

20. Потоцький, В., Семененко, В. 2014. 'Шляхта. Честь та гонор: факти, міфи, коментарі', Х.: *ВД «ШКОЛА»*, 672 с.

21. Свербигуз, В., 1999. 'Старосвітське панство', Варшава, 249 с.

22. Свебигуз, В., 2000. 'Шляхетська бесіда', К., 32 с.

23. 'Список губернских предводителей дворянства Российской империи 1785 – 1895', 1895, *Сост. и изд. Черниговским Губернским Предводителем Дворянства графом Милорадовичем*, Чернигов.

24. Чернецький, С. 'Браницькі', Біла Церква, 736 с.

25. Чернецький, Є., 2007. 'Правобережна шляхта за російського панування (кінець XVIII – початок XX ст.)'. Джерела, структура стану, роди', Біла Церква: Вид. О. В. Пшонківський, 176 с.

26. Шандра, В., 1998. 'Адміністративні установи Правобережної України кінця XVIII – початку XX ст. в російському законодавстві: джерелознавчий аналітичний огляд', К., 75 с.

27. Шандра, ВС., 2005. 'Генерал–губернаторства в Україні: XIX – початок XX ст.', К.: НАН України. Ін–т історії України, 427 с.

28. Яковенко, Н., 2008. 'Українська шляхта з кінця XIV – до середини XVII століття. Волинь і Центральна Україна. Видання друге, переглянуте і виправлене', К.: *Крутица*, 472 с.

29. Aftanazy, R., 1986–1994. 'Dzieje rezydencji na dawnych kresach Rzeczypospolitej', *Wyd. Instytut Sztuki PAN*.

30. Bobrowski, T., 1979. 'Pamiętnik mojego życia', Oprac., wstępem i przypisaniami opatrzył S. Kieniewicz, T.1. O sprawach i ludziach mego czasu, Warszawa, 508 s.

31. Bobrowski, T., 1979. 'Pamiętnik mojego życia', Oprac., wstępem i przypisaniami opatrzył S. Kieniewicz, T.2. Wspomnienia wieku dojrzałego, Warszawa, 680 s.

32. Dunin–Borkowski, J., hr. 1908. 'Almanach biekitny: Genealogia żyjących rodów polskich', Lwów–Warszawa.

33. Dworzaczek, W., 1959. 'Genealogia', Warszawa.

34. Epsztein, T., 2008. 'Polska własność ziemskana Ukrainiew 1890 roku', *Warszawa Wydawnictwo Neriton. Instytut Historii PAN*, 618 s.

35. Epsztein, T., 2005. 'Z piorem i paleta. Zainteresowania intelektualne i artystyczne ziemianstwa polskiego na Ukrainie w II połowie XIX w.', Warszawa: *Wydawnictwo Neriton. Instytut Historii PAN*, 590 s.

36. Lynch, KA., 1994. 'The Family and the History of Publik Life', *The Journal of Interdisciplinary History*, №4.

37. Niesiecki, K., 1743. 'Korona polska przy złotej wolności Starożytnemi Wszystkich Kathedr, Prowincyi u Rycerstwa Kleynotami Heroicznym Męstwem u odwagą, Naywyższemi Honorami a naypierwej Cnotą, Pobożnością u Świętobliwością Ozdobiona <...>', Lwów: w drukarni Collegium Lwowskiego Societatis Jesu, T.4, 820 s., s.419–427. (пол.).

38. 'Polski Słownik Biograficzny', 1984–1985, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdansk – Łódź, p.213.

39. Sobol, S., 2001. 'Polskie rody arystokratyczne', Poznan, 144 s.: il.

40. Zielinska, T., 1997. 'Poczet polskich rodów arystokratycznych', Warszawa: *Wydawnictwo Szkolnei Pedagogiczne*, 585 s.

References

1. 'Arhiv Jugo–Zapadnoj Rossii, izdavaemyj Komissiej dlja razbora drevnih aktov, sostojashhej pri Kievskom, Podol'skom i Volynskom general–gubernatore (Archive of South–Western Russia, issued by the Commission for the analysis of ancient acts, consisting of the Kiev, Podolsk and Volynsk governor–general)', 1859–1914, K., Ch.1–8.

2. Maksimovich, MA., 1876. 'Sobranie sochinenij M. A. Maksimovicha (Collected Works of M. A. Maksimovich)', K.: *Tip. M. P. Frica*, T.1.: Otdel istoricheskij, VIII, 847 s.

3. 'Spiski gubernskih predvoditelej dvorjanstv Rossijskoj imperii 1785 – 1895 (Lists of provincial leaders of the nobility of the Russian Empire 1785 – 1895)', 1895, *Sost. gr. Miloradovichem*, Chernigov.

4. 'Starinnye pol'sko–russkie kalendari (Old Polish – Russian Calendars)', 1900, A. M. Lazarevskogo, Kiev: *Tipografija T. G. Mejnander*, 22 s.

5. 'Malorosijs'kyj gerbovnyk (repynt) (Malorossiysky coat of arms (reprint))', 1993, V. Lukoms'kyj, V. Modzalevs'kyj, K., 300 s.

6. 'Malorosijskij rodoslovnik (Malorossiysky pedigree)', 1908–1914, *Modzaleskij V. L.*, K.

7. Batjushkov, PN., 1891. 'Podolija: istoricheskoe opisanie (Podolia: historical description)', SPb.

8. Bovua, D. 1998. 'Bitva za zemlju v Ukraini 1863 – 1914 rr.: Poljaki v socio–etnichnih konfliktah (The Battle for Land in Ukraine 1863 – 1914: Poles in Socio–Ethnic Conflicts)', K.: *Kritika*, 336 s.

9. Bovua, D. 2007. 'Rosijs'ka vlada ta pol'ska shljahta v Ukrai'ni. 1793 – 1830 rr. (Russian government and Polish gentry in Ukraine. 1793 – 1830)', L'viv: *Kal'varija*, 296 s.

10. Bovua, D. 1996. 'Shljahtych, kripak i revizor. Pol'ska shljahta mizh caryzomom ta ukrai'ns'kymy masamy (1831 – 1863) (Shlyakhtich, serf and auditor. Polish gentry between tsarism and the Ukrainian masses (1831 – 1863))', K.: Intel, 416 s.

11. Brehunenکو, V., 2014. 'Shidna brama Jevropy. Kozac'ka Ukrai'na v seredyini XVII – XVIII st. (Eastern Gate of Europe. Cossack Ukraine in the middle of the XVII – XVIII)', K.: *Tempora*, 504 s.

12. Vasylevs'kyj, S., 2015. 'Zhyttja pol'ske u XIX stolitti (Polish life in the nineteenth century)', K.: *Tempora*, 520 s.

13. D'jakov, VA., 1967. 'Dejатели russkogo i pol'skogo osvoboditel'nogo dvizhenija v carskoj armii 1856 – 1865 gg.: Bibliograficheskij slovar' (Figures of the Russian and Polish liberation movement in the tsarist army of 1856 – 1865: Bibliographical dictionary)', M.: *Nauka*, 256 s.

14. Kolesnyk, V., 2007. 'Vidomi poljaky v istorii' Vinnychyny: biografichnyj slovnyk (Famous Poles in the History of Vinnytsya: Biographical Dictionary)', Vinnytsja: *VMGO «Rozytok»*, 1008 s., il.

15. Lysenko, S., Chernec'kyj, Je. 2007. 'Pravoberezhna shljahta (kinec' XVIII – persha polovyna XIX st.) (Right Bank gentry (the end of the XVIII – first half of the nineteenth century))', Bila Cerква: *Iyd. O. V. Pshonkivs'kyj*, 448 s.

16. Mycyk, JuA. 'TYSHKEVYCHI (Tishkevichi)'. [online] Доступно: http://www.history.org.ua/?termin=Tyshkevychi_rid (останній перегляд: 30.09.2018)

17. Mycyk, JuA., 2013. 'Tyshkevychi (Tishkevichi)', *Encyklopedija istorii' Ukrai'ny: u 10 t. / redkol.: V. A. Smolij (golova) ta in.; Instytut istorii' Ukrai'ny NAN Ukrai'ny*, K.: *Nauk. dumka*, T.10: T–Ja. – s.92, ISBN 978–966–00–1359–9.

18. Myhajlovs'kyj, V., 2012. 'Elastychna spil'nota. Podil'ska shljahta v drugij polovyni XIV – 70-h rokah XVI st. (Elastic community. Podilskyi gentry in the second half of the 14th – 70th years of the XVI century)', K.: *Tempora*, 448 s., il.

19. Gul'dman, VK., sost., 1898. 'Pomestnoe zemlevladenie v Podol'skoj gubernii (Local land tenure in the Podolsk province)', Kameneц–Podol'skij.

20. Potoc'kyj, V., Semenenko, V. 2014. 'Shljahta. Chest' ta gonor: fakty, mify, komentari (Lanyard Honor and Gonor: Facts, Myths, Comments)', H.: *VD «ShKOLA»*, 672 s.

21. Sverbyguz, V., 1999. 'Starosvits'ke panstvo (Old–world horizons)', Varshava, 249 s.

22. Svebyguz, V., 2000. 'Shljahets'ka besida (Noble conversation)', K., 32 s.

23. 'Spisok gubernskih predvoditelej dvorjanstva Rossijskoj imperii 1785 – 1895 (List of provincial leaders of the nobility of the Russian Empire 1785 – 1895)', 1895, *Sost. i izd. Chernigovskim Gubernskim Predvoditelem Dvorjanstva grafom Miloradovichem*, Chernigov.

24. Chernen'kyj, Je. 'Branyc'ki (Branch)', Bila Cerkva, 736 s.

25. Chernen'kyj, Je., 2007. 'Pravoberezhna shljahta za rosij's'kogo panuvannja (kinec' XVIII – pochatok XX st.). Dzerela, struktura stanu, rody (Right Bank gentry for the Russian domination (the end of the XVIII – the beginning of the twentieth century). Sources, structure of the state, rhodes)', Bila Cerkva: *Vyd. O. V. Pshonkivs'kyj*, 176 s.

26. Shandra, V., 1998. 'Administratyvni ustanovy Pravoberezhnoi' Ukraini'ny kincja XVIII – pochatku XX st. v rosij's'komu zakonodavstvi: dzhereloznavchyj analitychnyj ogljad (Administrative institutions of the Right-bank Ukraine of the late XVIII – early XX century. in Russian legislation: source study analytical review)', K., 75 s.

27. Shandra, VS., 2005. 'General–gubernatorstva v Ukraini'ni: XIX – pochatok XX st. (Governor–General in Ukraine: XIX – the beginning of the twentieth century)', K.: *NAN Ukraini'ny. In–t istorii' Ukraini'ny*, 427 s.

28. Jakovenko, N., 2008. 'Ukrai'ns'ka shljahta z kincja XIV–do seredyny XVII stolittja. Volyn' i Central'na Ukraini'na. Vydannja druge, peregljanute i vypravlene (Ukrainian nobility from the end of the XIVth to the middle of the XVII century. Volyn and Central Ukraine. Second edition, revised and corrected)', K.: *Krytyka*, 472 s.

29. Aftanazy, R., 1986–1994. 'Dzieje rezydencji na dawnych kresach Rzeczpospolitej', *Wyd. Instytut Sztuki PAN*.

30. Bobrowski, T., 1979. 'Pamiętnik mojego zycia', Oprac., wstępem i przypisami opatrzył S. Kieniewicz, T.1. O sprawach i ludziach mego czasu, Warszawa, 508 s.

31. Bobrowski, T., 1979. 'Pamiętnik mojego zycia', Oprac., wstępem i przypisami opatrzył S. Kieniewicz, T.2. Wspomnienia wieku dojrzalego, Warszawa, 680 s.

32. Dunin–Borkowski, J., hr. 1908. 'Almanach biekityny: Genealogia zyjaecych rodow polskich', Lwow–Warszawa.

33. Dworzaczek, W., 1959. 'Genealogia', Warszawa.

34. Epsztejn, T., 2008. 'Polska własność ziemskana Ukrainiew 1890 roku', *Warszawa Wydawnictwo Neriton. Instytut Historii PAN*, 618 s.

35. Epsztejn, T., 2005. 'Z piorem i paleta. Zainteresowania intelektualne i artystyczne ziemianstwa polskiego na Ukrainie w II polowie XIX w.', Warszawa: *Wydawnictwo Neriton. Instytut Historii PAN*, 590 s.

36. Lynch, KA., 1994. 'The Family and the History of Publik Life', *The Journal of Interdisciplinary History*, №4.

37. Niesiecki, K., 1743. 'Korona polska przy złotej wolności Starożytnemi Wszystkich Kathedr, Prowincyi y Rycerstwa Kleynotami Heroicznym Męstwem y odwagą, Naywyższemi Honorami a naypierwey Cnotą, Pobożnością y Świątobliwością Ozdobiona <...>', Lwów: w drukarni Collegium Lwowskiego *Societatis Jesu*, T.4, 820 s., s.419–427. (pol.).

38. 'Polski Słownik Biograficzny', 1984–1985, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdansk – Łódź, p.213.

39. Sobol, S., 2001. 'Polskie rody arystokratyczne', Poznan, 144 s.: il.

40. Zielinska, T., 1997. 'Poczet polskich rodow arystokratycznych', Warszawa: *Wydawnictwo Szkolnei Pedagogiczne*, 585 s.

* * *